

Φίλη μαθήτριά, φίλε μαθητή,

Το συγκεκριμένο βιβλίο έχει στόχο να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του μαθήματος της *Μεσαιωνικής και Νεότερης Ιστορίας* της Β΄ Τάξης Γυμνασίου, προσφέροντας μια συστηματική παρουσίαση των διδασκόμενων ιστορικών περιόδων.

Γι' αυτό, ακολουθώντας την ύλη του σχολικού βιβλίου και με οδηγό το βιβλίο του καθηγητή, το βιβλίο σε κάθε ενότητα περιλαμβάνει:

- ✓ **Σχεδιάγραμμα** της ιστορικής αφήγησης
- ✓ **Ανάπτυξη** των **βιβλιογραφικών** πηγών του σχολικού βιβλίου
- ✓ **Ανάλυση** των **εικονογραφικών** πηγών του σχολικού βιβλίου
- ✓ **Απάντηση στις ερωτήσεις** του σχολικού βιβλίου.

Επιπλέον, σε κάθε ενότητα περιλαμβάνονται

- ✓ **Ερωτήσεις κατανόησης** της ενότητας και
- ✓ **Πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές.**

Τέλος, για τη δημιουργική εμπέδωση της ιστορικής αφήγησης υπάρχουν

- ✓ **Κριτήρια αξιολόγησης** στο τέλος κάθε ενότητας και
- ✓ **Ανακεφαλαιωτικά κριτήρια αξιολόγησης** στο τέλος κάθε κεφαλαίου.

Θεωρώντας τη γνώση του ιστορικού παρελθόντος χρήσιμη για την κατανόηση του παρόντος και παράλληλα γόνιμη και μαγευτική διαδικασία, η οποία στηρίζεται περισσότερο στην κατανόηση και τον συσχετισμό των ιστορικών γεγονότων και των συγκυριών παρά στην αποστήθιση, ευελπιστούμε αυτό το βιβλίο να αποτελέσει ένα ουσιαστικό και ωφέλιμο εφόδιο για τη γνωριμία σου με τη βυζαντινή και μεσαιωνική ιστορία.

Κατερίνα Πάπαρη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χρονολογικός πίνακας	7
1. Οι πρώτοι αιώνες του Βυζαντίου (330-717)	11
2. Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη	13
3. Εξελίξεις ως τις αρχές του 6ου αι.	22
4. Η πάλη της Ορθοδοξίας με τις αιρέσεις και την αρχαία θρησκεία	31
5. Ο Ιουστινιανός και το έργο του	40
6. Ο Ηράκλειος και η δυναστεία του (610-717): Εσωτερική μεταρρύθμιση και αγώνας επιβίωσης	51
7. Λαοί στον περίγυρο του Βυζαντινού Κράτους	61
8. Οι Σλάβοι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο	62
9. Οι Βούλγαροι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο	68
10. Η εξάπλωση των Αράβων	73
11. Το εμπόριο και ο πολιτισμός του Ισλάμ	81
12. Περίοδος της μεγάλης ακμής του Βυζαντίου (717-1025)	90
13. Η διαμόρφωση της μεσαιωνικής ελληνικής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας	92
14. Η μεταβατική εποχή: Οι έριδες για το ζήτημα των εικόνων	101
15. Η βασιλεία του Μιχαήλ Γ' και η αυγή της νέας εποχής	110
16. Η διάδοση του Χριστιανισμού στους Μοραβούς και τους Βουλγάρους	119
17. Η βυζαντινή εποποιία. Επικοί αγώνες και επέκταση της αυτοκρατορίας	127
18. Η ίδρυση, η εξέλιξη και ο εκχριστιανισμός του Ρωσικού Κράτους	134
19. Σχέσεις Βυζαντίου-Δύσης. Αγώνες για τη διατήρηση των ιταλικών κτήσεων	142
20. Οι εξελίξεις στην οικονομία και την κοινωνία	150
21. Η νομοθεσία της Μακεδονικής Δυναστείας και η σύγκρουσή της με τους «δυνατούς» ...	158
22. Περίοδος της κρίσης του Βυζαντίου (1025-1453)	166
23. Η κρίση και οι απώλειες της αυτοκρατορίας κατά τον 11ο αιώνα (1025-1081)	167
24. Οι Κομνηνοί και η μερική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας	174
25. Η ενετική οικονομική διείσδυση και το σχίσμα των Εκκλησιών	181
26. Οι σταυροφορίες και η πρώτη άλωση της Πόλης	188
27. Η περίοδος της Λατινοκρατίας και τα ελληνικά κράτη	198
28. Εξάπλωση των Τούρκων και τελευταίες προσπάθειες για ανάσχεσή τους	210
29. Η Άλωση της Πόλης	218
30. Ο πολιτισμός του Βυζαντίου	227
31. Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο	228
32. Βυζαντινή Γραμματεία	241

33. Επιστήμη και Τεχνολογία	257
34. Εικαστικές τέχνες και μουσική	264
35. Η μεσαιωνική Ευρώπη.....	278
36. Οι συνέπειες της μετανάστευσης των γερμανικών φύλων για την Ευρώπη.....	279
37. Ο Καρλομάγνος και η εποχή του.....	289
38. Η φεουδαρχία στη Δυτική Ευρώπη	299
39. Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές (11ος-15ος αιώνας)	316
40. Ο ρόλος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και των μοναστηριών στην οργάνωση της ζωής κατά τον Μεσαίωνα	338
41. Η καθημερινή ζωή στη μεσαιωνική Ευρώπη.....	346
42. Λογοτεχνία, Επιστήμη και Τέχνη της μεσαιωνικής Ευρώπης	359
43. Η Ευρώπη στους νεότερους χρόνους (15ος-18ος αι.).....	372
44. Οι ανακαλύψεις.....	373
45. Αναγέννηση και Ανθρωπισμός.....	383
46. Η θρησκευτική Μεταρρύθμιση.....	405
47. Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις από το 15ο ως το 18ο αι.	414
48. Εξελίξεις στα Γράμματα, τις Επιστήμες και τις Τέχνες κατά το 17ο και 18ο αιώνα.	428
49. Ο Ελληνισμός υπό βενετική και οθωμανική κυριαρχία.....	442
Απαντήσεις	461

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ			
ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ			
Βυζάντιο		Δυτική Ευρώπη	
Οι πρώτοι αιώνες του Βυζαντίου			
[Κωνσταντίνος - Μ. Θεοδόσιος -	330-717		
Ιουστινιανός - Ηράκλειος]			
Ίδρυση της Κωνσταντινούπολης	324-333		
Σύνοδος της Νίκαιας	325		
Διάρρηση της αυτοκρατορίας	395	Εισβολές βαρβαρικών	5ος-6ος αι.
σε δύο μέρη		φύλων	
Ίδρυση του Πανεπιστημίου	425		
της Κωνσταντινούπολης			
Σύνοδος της Εφέσου	431		
Δημοσίευση Θεοδοσιανού Κώδικα	438		
Σύνοδος Χαλκηδόνας	451	Πτώση Δυτικού Ρωμαϊκού	
		Κράτους	476
		(αρχή Μεσαίωνα)	
Δημοσίευση Ιουστινιανείου Κώδικα	529	Νέες επιδρομές λαών	6ος-7ος αι.
		στην Ευρώπη	
Στάση του Νίκα	532		
Μεγάλη ακμή του Βυζαντίου			
[Μιχαήλ Γ' - μακεδονική δυναστεία -	717-1025		
Βασίλειος Β']			
Έναρξη της εικονομαχίας	730		
Εικονοκλαστική σύνοδος	754	Ο Καρλομάγνος βασιλιάς	768-774
της Ιέρειας		των Φράγκων	
Σύνοδος της Νίκαιας – Καταδίκη	787	Ο Καρλομάγνος στέφεται	800
της εικονομαχίας		αυτοκράτορας	

Αναστήλωση των εικόνων και τέλος της εικονομαχίας	843	Συνθήκη του Βερντέν και τριχοτόμηση του Φραγκικού Κράτους	843
Ιεραποστολή Μοραβίας	863	Έναρξη διαμόρφωσης της φεουδαρχίας	8ος-9ος αι.
Εκχριστιανισμός της Βουλγαρίας	864		
Εκχριστιανισμός κράτους Κιέβου	988		
Περίοδος κρίσης του Βυζαντίου	1025-1453		
Σχίσμα των δύο Εκκλησιών	1054		
Ήττα του Διογένη Δ' από τους Σελτζούκους στο Ματζικέρτ της Αρμενίας	1071		
		1η σταυροφορία	1096-1099
		2η σταυροφορία	1147-1149
3η σταυροφορία: το Βυζάντιο χάνει την Κύπρο	1189-1192	3η σταυροφορία	1189-1192
		Έναρξη παρακμής της φεουδαρχίας	13ος αι.
4η σταυροφορία: άλωση της Πόλης	1202-1204	4η σταυροφορία	1202-1204
		Μεγάλος Χάρτης Δικαιωμάτων	1215
		Κρίση της φεουδαρχίας, λαϊκές εξεγέρσεις	14ος αι.
		Εκατονταετής πόλεμος	1337-1453
Οι Οθωμανοί κατακτούν τη Θεσσαλονίκη	1430	Εφεύρεση της τυπογραφίας	1450 περ.
Ένωση των δύο Εκκλησιών στη Φλωρεντία	1439		
Ο Μωάμεθ Β' κυριεύει την Κωνσταντινούπολη και καταλύει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία	1453		
Η Αθήνα πέφτει στα χέρια των Οθωμανών	1456		
Οι Οθωμανοί κατακτούν την Πελοπόννησο	1460		
Οι Οθωμανοί κατακτούν την Τραπεζούντα	1461		

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ – ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ (15ος-16ος αι.)

Ανακάλυψη της Αμερικής και έναρξη της νεότερης Ευρώπης	1492
Μεταρρύθμιση και αντιμεταρρύθμιση	1517-1555
Τριακονταετής πόλεμος	1618-1648
Κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους	1669
Ένδοξη επανάσταση	1688
Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός	1688-1789
Νεοελληνικός Διαφωτισμός	1750-1821
Γαλλική Επανάσταση	1789
Έναρξη της Βιομηχανικής Επανάστασης	1750-1800

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (330-717)

1

Βυζάντιο: ονομάζεται το χριστιανικό κράτος της ελληνορωμαϊκής Ανατολής που αναδύθηκε μέσα από τους κόλπους του Ρωμαϊκού Κράτους.

Οι όροι Βυζάντιο και Βυζαντινοί είναι μεταγενέστεροι.

Οι Βυζαντινοί αυτοπροσδιορίζονταν με ονομασίες που δηλώνουν τη ρωμαϊκή προέλευση του κράτους: Ρωμαίοι/Ρωμποί, Ρωμανία, Πολιτεία/Κράτος Ρωμαίων.

Οι σημαντικότεροι σταθμοί στην πορεία της μεταμόρφωσης του Ρωμαϊκού σε Βυζαντινό Κράτος είναι:

- η εξίσωση των δικαιωμάτων των Χριστιανών με τα δικαιώματα των άλλων θρησκευτικών ομάδων.
- η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης από τον Κωνσταντίνο Α'.
- η ανάδειξη του Χριστιανισμού σε κρατική θρησκεία.
- η διαίρεση της αυτοκρατορίας επί Θεοδοσίου Α' (379-395).

Ρωμαϊκό Κράτος 4ος-5ος αι.

Ανατολικό τμήμα

- Απέκρουσε την απειλή των Γερμανών.
- Απέκτησε θρησκευτική ομοιογένεια.
- Εξασφάλισε οικονομική σταθερότητα.
- Παρέμεινε μεγάλη διεθνής δύναμη ως τα μέσα του 6ου αι.

Δυτικό τμήμα

- Η ίδρυση των γερμανικών βασιλείων στη ρωμαϊκή Δύση επέφερε την πτώση της (τέλη 5ου αι.).

Μεγάλη δραστηριότητα ανέπτυξε το Βυζάντιο επί Ιουστινιανού Α'.

- Ο αυτοκράτορας ενίσχυσε την κεντρική εξουσία,
- επιδίωξε να ανασυστήσει τη Ρωμαϊκή Οικουμένη, αλλά οι μεγάλες πολεμικές δαπάνες εξάντλησαν το κράτος.

- Τέλη 6ου αι.**
- Εκδηλώθηκε μια πολύπλευρη κρίση που οδήγησε σε βαθιές μεταβολές και εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις (7ος αι.).
 - Μείωση της βυζαντινής ισχύος επέφεραν και οι αραβικές κατακτήσεις στα χρόνια της δυναστείας του Ηρακλείου.

Φυσιογνωμία του κράτους:

- Το Ρωμαϊκό Κράτος απομακρύνθηκε από τις λατινικές και παγανιστικές του ρίζες.
- Μεταμορφώθηκε σε χριστιανική αυτοκρατορία της ελληνικής Ανατολής, το Βυζαντινό Κράτος.

Σε αυτή την ενότητα θα μάθεις για:

- ✓ την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης.
- ✓ τη θρησκευτική πολιτική του Κωνσταντίνου.
- ✓ το Διάταγμα των Μεδιολάνων.
- ✓ την Α' Οικουμενική Σύνοδο.

Σ χ ε δ ι ά γ ρ α μ μ α τ η ς ε ν ό τ η τ α ς

α. Ο Κωνσταντίνος Α', ιδρυτής του Βυζαντίου	
Μέτρα για την ανόρθωση του κράτους	Ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Α': α) ίδρυσε ένα νέο διοικητικό κέντρο στην Ανατολή, την Κωνσταντινούπολη. β) αναγνώρισε το δικαίωμα άσκησης της χριστιανικής λατρείας. γ) καθιέρωσε τη διάκριση της πολιτικής από τη στρατιωτική εξουσία. δ) έκοψε και έθεσε σε κυκλοφορία ένα πολύ σταθερό χρυσό νόμισμα.
β. Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης	
Ο Κωνσταντίνος μονοκράτορας	– Τον Αύγουστο του 324 νίκησε τον Λικίνιο, αύγουστο του ανατολικού τμήματος του κράτους. – Αποφάσισε να ιδρύσει ένα νέο διοικητικό κέντρο στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου.
Λόγοι επιλογής του Βυζαντίου	1) Η γεωπολιτική του θέση. 2) Η εμπορική του θέση.
Η γεωπολιτική θέση του Βυζαντίου	– Βρισκόταν στο σταυροδρόμι της Ασίας και της Ευρώπης, του Ευξείνου Πόντου και της Μεσογείου.

Επιπλέον λόγοι της απόφασης για την Ανατολή	1) Η Ανατολή διέθετε ακμαίο πληθυσμό και οικονομία. 2) Οι χριστιανοί ήταν πολυπληθέστεροι στην Ανατολή. 3) Οι πόλεις της Ανατολής υπέφεραν από θρησκευτικές συγκρούσεις. 4) Από το Βυζάντιο μπορούσε να αποκρούσει εύκολα τους Γότθους και τους Πέρσες.
Η ανοικοδόμηση του Βυζαντίου	– Έγινε σύμφωνα με το ρυμοτομικό σχέδιο της Ρώμης. – Προικίστηκε με νέα τείχη, επιβλητικές λεωφόρους και το φόρουμ (πλατεία) του Κωνσταντίνου. – Στολίστηκε με λαμπρά έργα τέχνης, το Ιερόν Παλάτιον, το κτίριο της Συγκλήτου και άλλα δημόσια κτίρια: εκκλησίες, λουτρά και δεξαμενές.
Κωνσταντινούπολη (Νέα Ρώμη)	– Στις 11 Μαΐου 330 ολοκληρώθηκε η πρώτη φάση των εργασιών και τελέστηκαν τα εγκαίνια της πόλης. – Έλαβε το όνομα του ιδρυτή της (Κωνσταντινούπολη). – Βαθμιαία απέκτησε χαρακτήρα χριστιανικής πόλης – οικοδομήθηκαν πολλές εκκλησίες. – Η πόλη αναπτύχθηκε ραγδαία (αρχές 5ου αι. πληθυσμός 150.000 – επί Ιουστινιανού Α' πληθυσμός 300.000). – Η Νέα Ρώμη μέσα σε δύο αιώνες ξεπέρασε την Παλαιά Ρώμη.
γ. Η θρησκευτική πολιτική του Κωνσταντίνου	
Χριστιανισμός	– Οι οπαδοί του συγκροτούσαν τη δυναμικότερη πληθυσμιακή ομάδα της Ανατολής. – Η νέα θρησκεία φαινόταν ότι μπορούσε να αποκαταστήσει την κλονισμένη ενότητα του Ρωμαϊκού Κράτους. – Ο Κωνσταντίνος έδειξε ευνοϊκή στάση προς τον Χριστιανισμό.
Η πολιτική του Κωνσταντίνου	– Το 312, μετά τη νίκη του επί Μαξεντίου, μετέφερε το μονόγραμμα του Χριστού (Χριστόγραμμα) –χριστιανικό σύμβολο– από τη στρατιωτική σημαία στα νομίσματά του. – Εξέδωσε νόμους ευνοϊκούς για τους χριστιανούς.
Το Διάταγμα των Μεδιολάνων (313)	– Βασίστηκε σε συμφωνία του Κωνσταντίνου και του Λικίνιου. – Αναγνώριζε στους χριστιανούς ελευθερία άσκησης της λατρείας τους. – Εξίσωσε τα δικαιώματά τους με αυτά των άλλων θρησκειών του Ρωμαϊκού Κράτους.
Οι διωγμοί των χριστιανών	– Έπαυσαν όταν ο Κωνσταντίνος έγινε μονοκράτορας στο Ρωμαϊκό Κράτος (324).

Α' Οικουμενική Σύνοδος	– Συγκλήθηκε το 325 στη Νίκαια της Βιθυνίας. – Επρόκειτο για συνέδριο επισκόπων από όλες τις επαρχίες του Οικουμενικού Ρωμαϊκού Κράτους και γι' αυτό η σύνοδος ονομάστηκε οικουμενική. – Η Α' Οικουμενική Σύνοδος διατύπωσε τη διδασκαλία της Εκκλησίας έναντι των αιρέσεων που είχαν ήδη εμφανισθεί (Σύμβολο της Πίστεως). – Έκτοτε έγιναν πολλές τέτοιες σύνοδοι. – Η σύγκλησή τους είχε σκοπό την ειρήνευση της Εκκλησίας και κατ' επέκταση την ειρήνευση της αυτοκρατορίας.
-------------------------------	--

Ανάπτυξη των βιβλιογραφικών πηγών του σχολικού βιβλίου

1. Η οικοδόμηση της Κωνσταντινούπολης. [σελ. 7]

Το παράθεμα, απόσπασμα από το υστερορωμαϊκό *Ρωσικό χρονικό* του Νέστορα Ισκεντέρη, αναφέρεται στην ανοικοδόμηση της Κωνσταντινούπολης αντλώντας πληροφορίες από προφορικές παραδόσεις και θρύλους. Η συγγραφή του χρονικού είναι μεταγενέστερη της ίδρυσης της Κωνσταντινούπολης (περ. 15ος αι.) και αναφέρει τα λαμπρά κτίρια τα οποία διακοσμούσαν τη μεγάλη πόλη. Ο Κωνσταντίνος Α' έχτισε ένα μεγάλο ανάκτορο, έναν θαυμάσιο ιππόδρομο και δύο στοές (σκεπαστούς δρόμους) για τη διεξαγωγή του εμπορίου. Επιπλέον, ανέγειρε λαμπρές χριστιανικές εκκλησίες, όπως τη Μεγάλη Σοφία, τους Αγίους Αποστόλους και την Αγία Ειρήνη, τον Άγιο Μώκιο και τον Αρχάγγελο Μιχαήλ, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο τη χριστιανική φυσιογνωμία της νέας πόλης. Ο πορφυρός κίονας που μεταφέρθηκε από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη ήταν ένα μνημείο με σκοπό να τιμήσει τον αυτοκράτορα. Ήταν τόσο μεγάλος και βαρύς, ώστε χρειάστηκαν τρία χρόνια για να μεταφερθεί με

Η καταγωγή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Θρύλος και Ιστορία

Το Βυζάντιο είναι ταυτόχρονα μια πόλη και μια αυτοκρατορία. Η περιέργη τύχη της άλλοτε ταπεινής πόλης του Βοσπόρου δημιούργησε γρήγορα τον θρύλο. Το Βυζάντιο-Κωνσταντινούπολη, προορισμένο να χίνει η έδρα της πρώτης χριστιανικής αυτοκρατορίας, θεωρήθηκε εξ αρχής έργο θείας έμπνευσης. Εμφανίζεται ο Θεός στον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο για να του υποδείξει τη θέση της πόλης, στις ακτές του Βοσπόρου. Η θεία παρέμβαση και πάλι καθορίζει με ακρίβεια το Βυζάντιο, που βρισκόταν στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου (κι όχι τη Χαλκηδόνα που ήταν ασιατική). Τέλος, με την καθοδήγηση ενός αγχέλου χαράζει ο Κωνσταντίνος την περίμετρο της πόλης, στην οποία, σύμφωνα με μια παράδοση που άρχισε με τον Μ. Αλέξανδρο, θα δώσει το όνομά του. Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, της πόλης που διάλεξε ο Θεός, θεωρήθηκε εξ αρχής ότι συμβόλιζε και την ίδρυση της χριστιανικής αυτοκρατορίας. Η χριστιανική ιστο-

πλοία από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη και ένας χρόνος για να τον πάνε από τη θάλασσα στην πλατεία όπου στήθηκε. Στην κορυφή του πορφυρού κίονα στήθηκε ένας ανδριάντας του Κωνσταντίνου που μεταφέρθηκε από την Ηλιούπολη της Φρυγίας. Ο ανδριάντας παρίστανε τον αυτοκράτορα να φέρει στο κεφάλι επτά ακτίνες και παρουσιαζόταν ως Ανίκητος Ήλιος, εξυψώνοντας, έτσι, το αυτοκρατορικό μεγαλείο και εξισώνοντας την αυτοκρατορική εξουσία με τη θεϊκή.

ριογραφία δημιούργησε τον θρύλο της ιερής πόλης της Κωνσταντινούπολης σαν απάντηση, θα έλεγε κανείς, στον ειδωλολατρικό θρύλο για την ίδρυση της Ρώμης – και η ρωμαϊκή Ανατολή έκανε την Κωνσταντινούπολη πολιτικό και πολιτιστικό της κέντρο. Έτσι με την Κωνσταντινούπολη ένας νέος κόσμος μπαίνει στην Ιστορία.

Ε. Γλύκατζη-Αρβελέρ,

Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας,
17-18

2. Θρησκευτική στάση του Κωνσταντίνου. [σελ. 9]

Το παράθεμα προέρχεται από τη *Βυζαντινή Ιστορία* του Α. Α. Vasiliev, έργο αρκετά παλιό αλλά χρήσιμο. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι ο Κωνσταντίνος σε όλη του τη ζωή υπήρξε ανώτατος αξιωματούχος της ρωμαϊκής θρησκείας (Ανώτατος Αρχιερέας) και μόνο στο τέλος της ζωής του, έναν χρόνο πριν πεθάνει, έγινε χριστιανός.

Αξιολογώντας τη θρησκευτική του στάση με το διαθέσιμο υλικό, ο συγγραφέας δεν επιτρέπει το συμπέρασμα ότι η «μεταστροφή» του Κωνσταντίνου στον Χριστιανισμό προήλθε από ειλικρινή θρησκευτική πεποίθηση. Η στροφή του στον Χριστιανισμό ήταν πρωτίστως ενέργεια πολιτικής σκοπιμότητας, καθώς στη νέα θρησκεία, τον Χριστιανισμό, έβλεπε μια δυναμική ικανή να στηρίξει την ενίσχυση και να εξασφαλίσει την εσωτερική συνοχή της αυτοκρατορίας.

Ανάλυση των εικονογραφικών πηγών του σχολικού βιβλίου

1. Η Κωνσταντινούπολη προσωποποιημένη δείχνει τον ανδριάντα του Κωνσταντίνου ως «Ανίκητου Ήλιου». «Πεουτιγγέριος Πίναξ». [σελ. 7]

Ο Πεουτιγγέριος Πίνακας ήταν ένας χάρτης στον οποίο απεικονιζόταν το οδικό δίκτυο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Στον πίνακα απεικονίζεται η Κωνσταντινούπολη προσωποποιημένη ως γυναικεία μορφή, ένθρονη, με ασπίδα και δόρυ, να δείχνει τον πορφυρό κίονα πάνω στον οποίο βρισκόταν ο

Η Κωνσταντινούπολη βρίσκεται στην αρχαία πόλη Βυζάντιο, αποικία που ονομάστηκε από τον Μεγαρέα ιδρυτή Βύζαντα. Η λέξη Βυζάντιο ετυμολογικά παράχεται από το βύω, το οποίο σημαίνει παραχρυσίζω, παντελώς πλη-

ανδριάντας του Κωνσταντίνου ως Ανίκητου Ήλιου. Η απεικόνιση συμβολίζει την πανίσχυρη πόλη που πήρε το όνομά της από το όνομα του ιδρυτή της, τον Κωνσταντίνο Α', και τείνοντας το χέρι της προς αυτόν είναι ένδειξη αναγνώρισης της δύναμής του. Στις 11 Μαΐου 330 τελέστηκαν τα εγκαίνια της πόλης που είχε προικιστεί με τείχη, επιβλητικές λεωφόρους, το φόρουμ του Κωνσταντίνου, εκκλησίες και λαμπρά κτίρια και σύντομα αναπτύχθηκε ραγδαία ξεπερνώντας σε διάστημα δύο αιώνων το πρότυπό της, την Παλαιά Ρώμη.

ρώ. Η ονομασία αναφέρεται στην υπερπληθώρα παραγωγής σιτηρών λόγω χειρτείας με τη Μαύρη Θάλασσα και υποδηλώνει ότι από αρχαιότατων χρόνων η τοποθεσία ήταν σταυροδρόμι εμπορίου και πολιτισμών. Η Κωνσταντινούπολη, όντας η πρωτεύουσα του Βυζαντίου, υπήρξε κέντρο του ελληνικού στοιχείου για πάνω από χίλια χρόνια.

2. Η συνοικία της Κωνσταντινούπολης Συκεαί (Πέραν ή Γαλατάς)... [σελ. 8]

Η έγχρωμη μικρογραφία απεικονίζει τη συνοικία των Συκεών ή Πέραν ή Γαλατά της Πόλης (Γαλατάς ονομάστηκε αργότερα), που βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του Κεράτιου κόλπου. Η συνοικία αυτή ήταν από τις ωραιότερες της Κωνσταντινούπολης, με μεγάλη ναυτική και εμπορική σημασία, γεγονός που υποδηλώνει η πληθώρα των πλοίων στις ακτές του Γαλατά. Επιπλέον, η συνοικία ήταν τριγωνικά χτισμένη και περιβαλλόταν από τείχη, ενώ έξω από αυτά υπήρχαν αγροικίες και επαύλεις. Οι στίχοι του Παλαμά εξυμνούν τον κοσμοπολιτισμό και την οικουμενική σημασία της Κωνσταντινούπολης.

3. Αργυρό νόμισμα με το Χριστόγραμμα... [σελ. 9]

Στο αργυρό νόμισμα με την προτομή του Κωνσταντίνου διακρίνονται το Χριστόγραμμα στην περικεφαλαία του και η σφαίρα με τον Σταυρό, σύμβολο της εκχριστιανισμένης ρωμαϊκής οικουμένης. Το νόμισμα χρονολογείται περίπου στο έτος 315 και δείχνει τις διαθέσεις του Κωνσταντίνου απέναντι στη νέα θρησκεία.

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Με αφορμή την εικόνα του Γαλατά και το ποίημα του Παλαμά (σχολ. βιβλίο, σελ. 8) και με τη βοήθεια του χάρτη (σχολ. βιβλίο, σελ. 7) και της αφήγησης συζήτησε με τους συμμαθητές σου τα πλεονεκτήματα της γεωγραφικής θέσης και τον ιστορικό ρόλο που διαδραμάτισε η Πόλη ανά τους αιώνες.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η θέση της Πόλης ήταν μοναδικά πλεονεκτική και προνομιούχος από γεωγραφική, επι-

κοινωνιακή, γεωπολιτική-στρατηγική και οικονομική άποψη. Βρισκόταν στο σημείο όπου ενώνεται ο Εύξεινος με την Προποντίδα-Μεσόγειο και η Ασία με την Ευρώπη, ήταν πανέμορφη και γεμάτη πλούτη («της γης το περιβόλι»), η μυθική πόλη του Μεσαίωνα, με την οποία μόνο η Βαγδάτη στην εποχή της ακμής της θα μπορούσε να συγκριθεί, η κατ' εξοχήν Πόλη, η Πόλη των Πόλεων. Γι' αυτό και στο πέρασμα των αιώνων υπήρξε άλλοτε αντικείμενο του πόθου ποικιλώνυμων κατακτητών («ακρίδες»), που επιχείρησαν να ιδιοποιηθούν τα πλούτη της, και άλλοτε μυθικός προορισμός ταξιδευτών, ναυτικών και εμπόρων ή ανθρώπων του μόχθου («μελίτσια»), που ταξίδευαν σ' αυτή για να εξασφαλίσουν μεγάλα κέρδη.

2. Ποια κτίσματα της Κωνσταντινούπολης υπογραμμίζουν τη σχέση της με τη Ρώμη και ποιο τον χριστιανικό της χαρακτήρα; Ποιο κτίσμα τέλος παραπέμπει στον ιδρυτή της;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η φυσιογνωμία της Κωνσταντινούπολης, με το κτίριο της Συγκλήτου (Senatus), τον Ιππόδρομο, τα fora, τις στοές, τους Επτά Λόφους του οικισμένου χώρου και γενικά το ρυμοτομικό σχέδιο, θύμιζε ότι η Νέα Ρώμη ήταν κληρονόμος και συνεχιστής των παραδόσεων της Παλαιάς.

Αντίθετα οι χριστιανικοί ναοί θύμιζαν το νέο στοιχείο, τον Χριστιανισμό, που συντέθηκε με τις ρωμαϊκές πολιτικές παραδόσεις και τον ελληνικό πολιτισμό για να δώσουν το ιστορικό φαινόμενο Βυζάντιο.

Ο κίονας με τον ανδριάντα του Κωνσταντίνου Α' ως «ανίκητου Ήλιου» παραπέμπει στον ιδρυτή της Πόλης.

3. Η Ύστερη Αρχαιότητα χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη και αλληλεπίδραση πολλών θρησκειών μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (συγκρητισμός). Πώς επηρέασε το φαινόμενο αυτό την προσωπική περίπτωση του Κωνσταντίνου Α', σύμφωνα με το τελευταίο παράθεμα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο συγκρητισμός της Ύστερης Αρχαιότητας άφησε τη σφραγίδα του στη θρησκευτική στάση του Κωνσταντίνου. Ο αυτοκράτορας έφερε τον ρωμαϊκό ιερατικό τίτλο Ανώτατος Αρχιερέας (pontifex maximus) και παριστανόταν ως Ανίκητος Ήλιος, ο οποίος συνδύαζε χαρακτηριστικά του Απόλλωνος και του περσικού θεού Μίθρα (θρησκευτικός συγκρητισμός). Ο ίδιος ο Κωνσταντίνος μόνο στο τέλος της ζωής του ασπάστηκε τον Χριστιανισμό. Ο θρησκευτικός συγκρητισμός, η ανάμειξη δηλαδή διαφορετικών θρησκευτικών στοιχείων πίστης και λατρείας και η έκφρασή τους μέ-

σα από την ίδια θεότητα και τις ίδιες τελετουργίες, ήταν κύριο πολιτισμικό στοιχείο της εποχής.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 2.1 Τι γνωρίζεις για την ίδρυση του Βυζαντίου και τα πλεονεκτήματα της γεωγραφικής του θέσης;
- 2.2 Τι γνωρίζεις για την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης;
- 2.3 Τι γνωρίζεις για τη θρησκευτική πολιτική του Κωνσταντίνου Α΄;
- 2.4 Τι γνωρίζεις για την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο;

Μαθαίνοντας από τις πηγές

- 2.5 Από τη μελέτη της πηγής να αναφέρεις πώς μεταδίδει ο Κωνσταντίνος στους στρατιώτες του την πίστη του για τη νίκη και πού αποδίδει ο Λακτάντιος τη νίκη του Κωνσταντίνου;

**Ο Κωνσταντίνος στρέφεται προς τον Χριστιανισμό
(28 Οκτωβρίου 312 μ.Χ.)**

Ο Κωνσταντίνος έλαβε θεϊκό μήνυμα, κατά τον ύπνο του, να χαράξει στις ασπίδες των στρατιωτών του το σημάδι του Θεού και μετά να αρχίσει τη μάχη. Υπάκουσε και χάραξε το όνομα του Χριστού με ένα Χ. Δυναμωμένος μ' αυτό το σύμβολο ο στρατός ορμά στη μάχη ... Ο αγώνας είναι λυσσαλέος και το χέρι του Θεού απλώνεται πάνω στη μάχη. Ο στρατός του Μαξέντιου υποχωρεί. Ο ίδιος εγκαταλείπει τη μάχη και καταφεύγει στη γέφυρα. Αποκόπεται από τους στρατιώτες του. Παρασυρμένος από τον όγκο των φυγάδων ρίχνεται στον Τίβερη και πνίγεται. Αυτός ο φρικτός πόλεμος είχε, επιτέλους, τελειώσει.

Λακτάντιος, *De mortibus persecutorum*, 44 (μτφρ. Β. Σ.)

* Οι απαντήσεις στα Θέματα προς απάντηση – Δραστηριότητες βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

2.6 Από τη μελέτη του παρακάτω κειμένου μπορείς να πληροφορηθείς για την Κωνσταντινούπολη και τις ομοιότητές της με τη Ρώμη.

Κωνσταντινούπολη η Νέα Ρώμη

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Κωνσταντινούπολης, από την ίδρυσή της και εξής, είναι η αδιάκοπη και αδιάλειπτη σύγκριση και, ταυτόχρονα, αντιπαράθεσή της με την πρεσβυτέρα Ρώμη που, τώρα πια, είναι πρωτεύουσα μόνο του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας. Η Κωνσταντινούπολη χωρίζεται όπως η Ρώμη σε 14 συνοικίες (ρεγεώνες), έχει κι αυτή επτά λόφους και κτίρια κυβερνητικά και δημόσια ανάλογα με τη Ρώμη. Στη διάρκεια της κρίσης του αρειανισμού μεγαλώνει η αυθεντία και το κύρος του επισκόπου της Ρώμης, επειδή ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Αθανάσιος καταφεύγει στον πάπα Ιούλιο το 339. Ο Θεοδόσιος Α' θα φροντίσει να προβάλει την Κωνσταντινούπολη σε πατριαρχείο, έτσι ώστε ο κλήρος της πρωτεύουσας να υπολογίζει την εξουσία.

Τ. Λουγγής, *Επισκόπηση της Βυζαντινής Ιστορίας*, τ. Α' (324-1204),
Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1998, σελ. 55

Κριτήριο αξιολόγησης *

A. Να χαρακτηρίσεις τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

	Σωστό	Λάθος
1. Ο Κωνσταντίνος Α' έγινε μονοκράτορας όταν νίκησε τον Λικίνιο, το 330.	☐	☐
2. Τον 5ο αι. ο πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης ανερχόταν σε 300.000 κατοίκους περίπου.	☐	☐
3. Επί Κωνσταντίνου Α' ο Χριστιανισμός αναδείχθηκε σε θρησκεία του Βυζαντινού Κράτους.	☐	☐
4. Η σύγκληση των Οικουμενικών Συνόδων είχε σκοπό την καταπολέμηση των αιρέσεων και την ειρήνευση της Εκκλησίας και της αυτοκρατορίας αντίστοιχα.	☐	☐

* Οι απαντήσεις στα Κριτήρια αξιολόγησης βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

B. Να αντιστοιχίσεις τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β.

A		B
1. Α΄ Οικουμενική Σύνοδος	•	• α. 313
2. Διάταγμα Μεδιολάνων	•	• β. 330
3. εγκαίνια Κωνσταντινούπολης	•	• γ. 325
4. ο Κωνσταντίνος γίνεται μονοκράτορας	•	• δ. 312
5. ο Κωνσταντίνος νικά τον Μαξέντιο	•	• ε. 324

Γ. Να εξηγήσεις τους όρους Χριστόγραμμα, Α΄ Οικουμενική Σύνοδος, Διάταγμα Μεδιολάνων.

3

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 6ου ΑΙ.

Σε αυτή την ενότητα θα μάθεις για:

- ✓ τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα του Πρώιμου Βυζαντίου.
- ✓ το γερμανικό πρόβλημα.
- ✓ τις πολιτιστικές εξελίξεις στο Βυζάντιο.

Σ χ ε δ ι ά γ ρ α μ μ α τ η ς ε ν ό τ η τ α ς

α. Οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα	
Χαρακτηριστικά της οικονομίας του Πρώιμου Βυζαντίου	– Κύρια πηγή πλούτου ήταν η γεωργία. – Χαρακτηριστική ήταν η παρεμβατική πολιτική του κράτους. – Σε διάδοση ήταν η εκρηματισμένη οικονομία στις εμπορικές συναλλαγές. – Ως τα μέσα του 6ου αι. οι πόλεις στο ανατολικό τμήμα είχαν βαρύνουσα οικονομική σημασία.
Η κατάσταση στην ύπαιθρο	– Η γη άρχισε να συγκεντρώνεται στα χέρια των μεγάλων γαιοκτημόνων. – Οι μικροϊδιοκτήτες, καταχρεωμένοι, μετατρέπονταν σε εξαρτημένους αγρότες ή πάροικους. – Οι πάροικοι ήταν εξαρτημένοι αγρότες που καλλιεργούσαν τη γη και πλήρωναν φόρο στους ιδιοκτήτες των μεγάλων κτημάτων, τα οποία δεν είχαν δικαίωμα να εγκαταλείψουν.
Οι φόροι	– Έπλητταν βαρύτερα τον αγροτικό από τον αστικό πληθυσμό. – Ανάγκαζαν πολλούς αγρότες να εγκαταλείπουν τη γη τους και να καταφεύγουν στις μονές ή να διογκώνουν τον πληθυσμό των μεγαλουπόλεων. – Ο πολυάριθμος πληθυσμός των πόλεων υπέφερε από τη φτώχεια και προκαλούσε ταραχές.

	– Για να αποτρέψουν τέτοιες εκδηλώσεις, οι αρχές των μεγαλουπόλεων και ειδικά της Κωνσταντινούπολης συνήθιζαν να διανέμουν δωρεάν σιτάρι και να οργανώνουν θεάματα στον Ιππόδρομο.
Το εμπόριο	– Η επέκταση της βυζαντινής επιρροής στις χώρες της Ερυθράς Θάλασσας (Αιθιοπία και Υεμένη), ιδίως στα χρόνια του Ιουстинού Α', διευκόλυνε την ανάπτυξη και αύξησε τα κέρδη του μακρινού εμπορίου. – Από τον δρόμο της Ερυθράς Έλληνες και Σύροι έμποροι μετέφεραν στη Μεσόγειο και στην Κωνσταντινούπολη προϊόντα πολυτελείας της Ανατολής (μετάξι, μπαχαρικά κ.ά.).
β. Το γερμανικό πρόβλημα	
Ο χωρισμός του Ρωμαϊκού Κράτους	– Όταν πέθανε ο Θεοδοσίος Α' (395), το Ρωμαϊκό Κράτος χωρίστηκε σε ανατολικό και δυτικό τμήμα. – Μοιρασμένο αντιμετώπισε ως τα τέλη του 5ου αι. τις επιθέσεις γερμανικών και άλλων φύλων (είχαν αρχίσει ήδη από τον 3ο αι. να εισδύουν στην Ευρώπη). – Η έκβαση του αγώνα ήταν διαφορετική για τα δύο τμήματα της αυτοκρατορίας.
Το ανατολικό τμήμα	– Οι αυτοκράτορες εξουδετέρωσαν την απειλή των γερμανικών λαών: α) πείθοντας τους αρχηγούς τους να στραφούν προς τη Δύση ή β) επιτρέποντας να εγκατασταθούν ειρηνικά στα εδάφη τους. – <i>αποτελέσματα</i>: η συμβίωση με το ελληνορωμαϊκό πληθυσμιακό στοιχείο διευκόλυνε τη σταδιακή αφομοίωση των Γερμανών.
Η πολιτική του Θεοδοσίου Α'	– Προκάλεσε προβλήματα στο κράτος. – Έδωσε στους ηγέτες των Γερμανών ανώτερες θέσεις στον στρατό και τη διοίκηση του κράτους για να επιτύχει την ενσωμάτωσή τους και δημιουργήθηκε έτσι σοβαρός κίνδυνος εκγερμανισμού του κράτους.
Οι αντιδράσεις	– Οι Βυζαντινοί λόγιοι και πολιτικοί αντέδρασαν οργανώνοντας ένα είδος πατριωτικού και αντιγερμανικού κόμματος. – Το κόμμα αυτό ξεσέκωσε τον λαό της πρωτεύουσας, που εξόντωσε τους Γότθους και τον αρχηγό τους Γαϊνά (400). – Εξουδετερώθηκε προσωρινά ο γοτθικός κίνδυνος που επανεμφανίστηκε προς τα τέλη του 5ου αι.

Το δυτικό τμήμα	– Αντίθετα η ερημωμένη από τους πληθυσμούς της και οικονομικά εξαντλημένη Δύση υπέκυψε στα γερμανικά φύλα. – Το 476 ο Γερμανός Οδόακρος υποχρέωσε τον τελευταίο αυτοκράτορα της Ρώμης σε παραίτηση. – Λίγο αργότερα, το 493, ο Θεοδέριχος ίδρυσε το Οστρογοτθικό Βασίλειο με κέντρο τη Ραβέννα (ένα από τα πολλά γερμανικά βασίλεια της Δύσης).
Ο Θεοδέριχος	– Έφερε τον τίτλο του ρήγα (rex). – Αναγνώριζε θεωρητικά την επικυριαρχία του αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης. – Στην πράξη ήταν πολιτικά ανεξάρτητος.
γ. Πολιτιστικές εξελίξεις	
Δυτικό Τμήμα	– Στη Ρώμη, την άλλοτε πνευματική πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, οι επιστήμες και οι τέχνες είχαν παρακμάσει. – Τα πνευματικά ιδρύματα υπολειπορούσαν. – Οι βιβλιοθήκες ήταν κλειστές.
Ανατολικό Τμήμα	– Επιβαλλόταν αργά, αλλά σταθερά, το ελληνικό στοιχείο και η ελληνιστική πολιτιστική παράδοση. – Σημαντικά πολιτιστικά γεγονότα ήταν: α) η ίδρυση του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης με διάταγμα του Θεοδοσίου Β' (425) και β) η έκδοση του Θεοδοσιανού Κώδικα.
Το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης	– Διέθετε 16 ελληνόφωνες και 15 λατινόφωνες έδρες διδασκαλίας. – Χάρη στο πνευματικό αυτό ίδρυμα, η Βασιλεύουσα άρχισε να συναγωνίζεται τις άλλες μεγάλες πόλεις της Ανατολής (Αθήνα και Αλεξάνδρεια) που διέθεταν σημαντικές ανώτερες σχολές. – Η οριακή αριθμητική υπεροχή των ελληνόφωνων εδρών δείχνει ότι ο πολιτιστικός χαρακτήρας της Κωνσταντινούπολης και του ανατολικού τμήματος ήταν σε μεγάλο βαθμό ελληνικός.
Ο Θεοδοσιανός Κώδικας	– Συμπεριλάμβανε όλα τα αυτοκρατορικά διατάγματα που είχαν εκδοθεί μετά το 312. – Δημοσιεύθηκε το 438. – Η έκδοσή του διευκόλυνε σημαντικά την απονομή της δικαιοσύνης. – Τα σωζόμενα βιβλία της συλλογής αποτελούν σήμερα πολύτιμη πηγή για τη μελέτη των κοινωνικών συνθηκών της εποχής.

Ανάπτυξη των βιβλιογραφικών πηγών του σχολικού βιβλίου

1. Νόμισμα και εξωτερικό εμπόριο. [σελ. 10]

Το παράθεμα προέρχεται από το κοσμολογικό έργο του μοναχού και εμπόρου Κοσμά Ινδικοπλεύστη *Χριστιανική Τοπογραφία* και μας δίνει μια ιδέα για την εμβέλεια και τους δρόμους του εξωτερικού βυζαντινού εμπορίου, αλλά και το διεθνές κύρος του βυζαντινού νομίσματος.

(Βλ. και παρακάτω, απάντηση στην ερώτηση 1 του σχολικού βιβλίου.)

2. Πρόγραμμα του αντιγερμανικού κόμματος. [σελ. 11]

Το παράθεμα από το έργο του φιλοσόφου και επισκόπου Κυρήνης Συνέσιου *Λόγος περί βασιλείας* περιλαμβάνει βασικά σημεία του προγράμματος του αντιγοτθικού πατριωτικού κόμματος που στόχευε στην αποτροπή του γερμανικού κινδύνου. Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε, όπως είναι γνωστό, με την εξέγερση του λαού της πρωτεύουσας και τη σφαγή των Γότθων και του αρχηγού τους Γαϊνά λίγο αργότερα (400).

(Βλ. και παρακάτω, απάντηση στην ερώτηση 3 του σχολικού βιβλίου.)

Πανεπιστήμιο Κωνσταντινούπολης

Πιθανότατα στις ενέργειες της φιλοχράματης Ευδοκίας (συζύγου του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β' και κόρης Αθηναίου καθηγητή της ρητορικής) οφείλεται η αναδιοργάνωση της Ανώτατης Σχολής της Κωνσταντινούπολης, γνωστής ως «Πανεπιστήμιον». Με διάταγμα του έτους 425 καθορίστηκε ότι η Σχολή αυτή θα περιλάμβανε δέκα έδρες της ελληνικής και τρεις της λατινικής ρητορικής, μία έδρα φιλοσοφίας και δύο λατινικές έδρες δικαίου. Οι καθηγητές της Σχολής θα διορίζονταν έπειτα από εξετάσεις που έδιναν στη Σύγκλητο. Θα έπαιρναν τακτικό μισθό και έπειτα από είκοσι χρόνων ευδόκιμη υπηρεσία θα ονομάζονταν *κόμιτες πρώτης τάξεως* (comites primi ordinis).

Ι. Καραχιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό Κράτος*, σελ. 90 (διασκευή)

Ανάλυση των εικονογραφικών πηγών του σχολικού βιβλίου

1. Έπαυλη (Villa)... [σελ. 10]

Στο μωσαϊκό δάπεδο της Θάβρακας στην Τυνησία της Β. Αφρικής αναπαριστάται μια οχυρή έπαυλη. Στις επαύλεις αυτές ζούσαν με μεγάλη πολυτέλεια και απόλυτη ασφάλεια οι μεγάλοι γαιοκτήμονες της Πρώιμης Βυζαντινής Περιόδου και από αυτές διέυθυναν και διοικούσαν τα κτήματά τους.

2. Χρυσό νόμισμα του Ιουστίνου Α' και του Ιουστινιανού Α' ως συναυτοκράτορων. [σελ. 11]

Πρόκειται για φωτογραφία ενός χρυσού νομίσματος το οποίο χρονολογείται στα 525 μ.Χ. και απεικονίζει τον Ιουστίνο Α' και τον Ιουστινιανό Α' ως συναυτοκράτορες. Οι σφαίρες που κρατούν οι δύο συναυτοκράτορες συμβολίζουν τη Ρωμαϊκή Οικουμένη και ο σταυρός που διακρίνεται ψηλά συμβολίζει τον χριστιανικό χαρακτήρα της αυτοκρατορίας. Η εικονογραφία των δύο συναυτοκρατόρων με τις σφαίρες και τον σταυρό εξυπηρετούσε τη διάδοση της βυζαντινής αυτοκρατορικής ιδεολογίας.

3. Κεχχεές. Το λιμάνι της Κορίνθου στον Σαρωνικό κόλπο με τις αποθήκες του... [σελ. 12]

Πρόκειται για μια αναπαράσταση των Κεχχεών, του ανατολικού λιμανιού της Κορίνθου στον Σαρωνικό κόλπο, το οποίο παρουσίαζε πολύ ζωηρή εμπορική κίνηση κατά την Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδο. Τα αγκυροβολημένα εμπορικά πλοία, οι αποβάθρες και οι αποθήκες για τα εμπορεύματα μαρτυρούν τη σημασία και την εμπορική κίνηση του λιμανιού.

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποιες πληροφορίες μάς δίνει το απόσπασμα από τη Χριστιανική Τοπογραφία του Κοσμά Ινδικοπλεύστη για τη γεωγραφία του βυζαντινού εμπορίου και το διεθνές κύρος του Βυζαντίου στις αρχές του 6ου αι.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Κοσμάς ο Ινδικοπλεύστης ήταν Έλληνας μοναχός, έμπορος και γεωγράφος που έζησε τον 6ο αι. μ.Χ. Ως έμπορος το 520 μ.Χ. ταξίδεψε στην Αραβία, στην Αφρική, στην Αιθιοπία, στην Κεϋλάνη και, σύμφωνα με την παράδοση, στην Ινδία, γι' αυτό και ονομάστηκε Ινδικοπλεύστης. Στη συνέχεια εγκατέλειψε τα εγκόσμια, πήγε στη μονή Σινά και έγινε μοναχός. Εκεί έγραψε πολλά έργα με διάφορο περιεχόμενο, ανάμεσα στα οποία και το έργο *Χριστιανική τοπογραφία*, που αποτελείται από 12 βιβλία και γράφτηκε το 547. Στο απόσπασμα μας πληροφορεί ότι το βυζαντινό εμπόριο με τις Ινδίες γινόταν μέσω των λιμανιών της Ερυθράς, ανάμεσα στα οποία κυρίαρχη θέση κατείχε η Αδούλη, και οι Βυζαντινοί έμποροι έφταναν ως την Ταπροβάνη, δηλαδή την Κεϋλάνη/Σρι Λάνκα. Για την εμβέλεια του βυζαντινού εμπορίου και το διεθνές κύρος του νομίσματός του μας πληροφορεί μέσα από την αναφορά στο ταξίδι ενός άλλου εμπόρου, του Σώπατρου.

Ο έμπορος Σώπατρος γύρω στα 525 ταξίδεψε στην Ταπροβάνη, ένα μεγάλο νησί

νότια της ινδικής χερσονήσου, τη σημερινή Σρι Λάνκα, για να προμηθευτεί καρυκεύματα και πολύτιμους λίθους. Ο ντόπιος βασιλιάς εντυπωσιάστηκε με τη δύναμη των κρατών που αντιπροσώπευε ο ξένος, αφού παρατήρησε προσεκτικά και συνέκρινε το υλικό, το σχήμα και τα σύμβολα του χρυσού και βυζαντινού με το ασημένιο περσικό νόμισμα. Ο Σώπατρος έγινε δεκτός με τιμές από τον βασιλιά, ο οποίος εξέφρασε τον θαυμασμό του για το χρυσό βυζαντινό νόμισμα και επαίνεσε την υπεροχή και τη δύναμη του Βυζαντινού Κράτους. Τιμητικά, με εντολή του βασιλιά, ανέβασαν τον Σώπατρο σε έναν ελέφαντα και τον περιέφεραν σ' όλη την πόλη, ενώ συγχρόνως χτυπούσαν τα τύμπανα.

2. Πώς μπορείς να δικαιολογήσεις το γεγονός ότι τα περισσότερα φορτία με προϊόντα πολυτελείας της Ανατολής κατέληγαν στην Κωνσταντινούπολη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η Κωνσταντινούπολη ήταν το μεγαλύτερο κέντρο κατανάλωσης μπαχαρικών και άλλων πολύτιμων προϊόντων της Ανατολής, διότι είχε πολυάριθμο πληθυσμό, που ανερχόταν σε αρκετές εκατοντάδες χιλιάδες ψυχές, και αμύθητο πλούτο. Η παρουσία μιας οικονομικά ισχυρής άρχουσας τάξης θα επέτρεπε την εισαγωγή και το εμπόριο ειδών πολυτελείας, ενώ, τέλος, η κομβική θέση της πόλης και η σημασία της στο διεθνές διαμετακομιστικό εμπόριο θα επέτρεπαν την εισροή εμπορευμάτων από διάφορες χώρες της Ανατολής και τη διοχέτευσή τους από εκεί σε άλλους προορισμούς.

3. Ποια συγκεκριμένα μέτρα προτείνει ο φιλόσοφος και επίσκοπος Κυρήνης Συνέσιος για την αντιμετώπιση του γοτθικού ή γερμανικού προβλήματος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Τα μέτρα που προτείνει ο Συνέσιος στον *Λόγο περί Βασιλείας* για την αντιμετώπιση του γερμανικού κινδύνου στα τέλη του 4ου αι. είναι η επιστράτευση των αγροτών και η απαγόρευση της πρόσληψης Γερμανών μισθοφόρων με τον αποκλεισμό της ένταξής τους στον βυζαντινό στρατό. Με την κινητοποίηση του απλού λαού και τη δημιουργία ενός εθνικού βυζαντινού στρατού, αλλά και την αντίδραση και τη διαμαρτυρία των φιλοσόφων που έχουν αφοσιωθεί στις μελέτες τους, των βιοτεχνών που δεν ασχολούνται καθόλου με τα προβλήματα της πολιτείας και του όχλου που ξημεροβραδιάζεται στα θέατρα με αίτημα την ανάκτηση της παλαιάς ρωμαϊκής αρετής (*virtus*), προτείνεται να περάσει η διοίκηση του στρατού στους Ρωμαίους και να εκδιωχθούν οι Γερμανοί από παντού. Το αντιγερμανικό κόμμα κατάφερε να ξεσηκώσει τον λαό της πρωτεύουσας και να εξοντώσουν τους Γότθους και τον αρχηγό τους Γαϊνά, το 400, εξουδετερώνοντας έτσι προσωρινά τον γερμανικό κίνδυνο.

Ερωτήσεις κατανόησης

- 3.1** Ποια ήταν τα γενικά χαρακτηριστικά της οικονομίας και της κοινωνίας του Πρώιμου Βυζαντινού Κράτους;
- 3.2** Τι γνωρίζεις για τη φορολογία και τις επιπτώσεις της στον αγροτικό και τον αστικό πληθυσμό;
- 3.3** Τι γνωρίζεις για το γερμανικό πρόβλημα;
- 3.4** Ποιες ήταν οι σημαντικές πολιτιστικές εξελίξεις από τον Κωνσταντίνο Α΄ ως τον Ιουστινιανό Α΄;

Μαθαίνοντας από τις πηγές

- 3.5** Μελετώντας το παρακάτω παράθεμα μπορείς να αντλήσεις πληροφορίες για το οικονομικό σύστημα και τη φορολογία κατά την εποχή της βασιλείας του Κωνσταντίνου Α΄.

Οικονομικό σύστημα και φορολογία

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Α΄ (306-337) θα θεσπίσει ένα νέο νόμισμα με σταθερό βάρος 1/72 της χρυσής λίτρας (*solidus aureus*), που θα παραμείνει σταθερό, ανεξάρτητα από τις υποτιμήσεις και τις ανατιμήσεις που θα πλήττουν τις υποδιαίρεσεις του σε ασήμι και χαλκό ανάλογα με τις περιστάσεις. Ολόκληρο το οικονομικό σύστημα γίνεται ένα σύνολο θεσμών με φορολογικό χαρακτήρα. Το σύστημα υποχρεώνει τους παραγωγούς να παράγουν τόσα εμπορεύματα, ώστε να εξασφαλίζεται η διατήρηση και η λειτουργία ενός τεράστιου κρατικού μηχανισμού που έχει βέβαια και τεράστιες ανάγκες κάθε είδους.

Έχοντας προσδέσει τις παραγωγικές δυνάμεις στην παραγωγική ύλη (τον αγρότη στη γη και τον βιοτέχνη, τον έμπορο κ.λπ. στις συντεχνίες που ανήκουν κληρονομικά), το ρωμαϊκό κράτος απαιτεί σε φόρους ένα μέρος των αγαθών ή της εργασίας (*annona*). Χάρη στα αγαθά

* Οι απαντήσεις στα θέματα προς απάντηση – Δραστηριότητες βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

που εισπράττει σε είδος, χάρη στην εργασία των διαφόρων κατηγοριών των φορολογουμένων πολιτών, το κράτος ανεφοδιάζει την αγορά. Τρέφει, ντύνει και οπλίζει τον στρατό του και πληρώνει τους υπαλλήλους του. Τέλος, με τιμές που καθορίζει από πριν και που φορολογεί, το κράτος πουλάει μέσα στις πόλεις τα αγαθά στον πληθυσμό.

Με την επιβολή μιας αμείλικτης και πολύ αποτελεσματικής φορολογίας, το κράτος προσπαθεί να εξασφαλίσει μια συνεχή κυκλοφορία εμπορευμάτων. Προσπαθεί ταυτόχρονα να αποτρέψει την ερήμωση των πόλεων, ιεραρχικοποιώντας την κοινωνία και εμποδίζοντας χάρη σ' αυτό το μέτρο την αλλαγή των επαγγελματιών των πολιτών.

Τ. Λουγγής, *Επισκόπηση της Βυζαντινής Ιστορίας*, τ. Α' (324-1204),

Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1998, σελ. 40-41

3.6 Μελετώντας το παρακάτω παράθεμα μπορείς να πληροφορηθείς για τον Θεοδοσιανό Κώδικα και τη σπουδαιότητά του.

Θεοδοσιανός Κώδικας

...η έκδοση του Θεοδοσιανού Κώδικα το 438 έγινε ορόσημο στη νομική ανάπτυξη του βυζαντινού κράτους. Είναι το πιο σπουδαίο έργο κωδικοποίησης νόμων πριν από το *Corpus Juris* του Ιουστινιανού και αποτελεί επίσημη συλλογή των αυτοκρατορικών διαταγμάτων από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου. Ο νέος νομικός κώδικας έθεσε σε πιο σταθερή βάση τη νομική ζωή του κράτους και τερμάτισε τη σύγχυση που προκαλούσε η έλλειψη μιας επίσημης συλλογής νόμων. Ο Θεοδοσιανός Κώδικας, που δημοσιεύθηκε τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση στο όνομα των δύο αυτοκρατόρων Θεοδοσίου Β' και Ουαλεντινιανού Γ', έδωσε νέα έμφαση στην ενότητα της αυτοκρατορίας. Ωστόσο η ενότητα αυτή κλονιζόταν με τον καιρό, πράγμα που εκδηλώθηκε και στον νομικό χώρο.

G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. 1,

Ιστορικές εκδόσεις Στέφ. Δ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 2002, σελ. 117-118

Κριτήριο αξιολόγησης *

A. Να χαρακτηρίσεις τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

Σωστό Λάθος

1. Κατά τον 4ο και 5ο αι. ο πολυάριθμος πληθυσμός των πόλεων υπέφερε από τη φτώχεια και συχνά προκαλούσε ταραχές.	☐	☐
2. Το 395 το Ρωμαϊκό Κράτος χωρίστηκε σε ανατολικό και δυτικό τμήμα.	☐	☐
3. Ο Οδόακρος ίδρυσε το Οστρογοτθικό Βασίλειο με κέντρο τη Ραβέννα.	☐	☐
4. Το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης ιδρύθηκε με διάταγμα του Θεοδοσίου Α'.	☐	☐

B. Να αντιστοιχίσεις τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β.

A		B
1. ίδρυση του Οστρογοτθικού Βασιλείου	•	• α. 438
2. εξόντωση των Γότθων και του αρχηγού τους Γαϊνά	•	• β. 400
3. ίδρυση του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης	•	• γ. 476
4. παραίτηση του Οδόακρου	•	• δ. 493
5. δημοσίευση του Θεοδοσιανού Κώδικα	•	• ε. 425

Γ. Να εξηγήσεις τους όρους *Εκγερμανισμός του κράτους*, *Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης*, *Θεοδοσιανός Κώδικας*.

* Οι απαντήσεις στα Κριτήρια αξιολόγησης βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.